

اثر جو مدرسه بر بهزیستی اجتماعی دانش آموزان با نقش آفرینی سرمایه اجتماعی*

محمد پودینه آقائی^۱ ♦ دکتر ناصر ناستی زاده^۲

چکیده:

این پژوهش با هدف بررسی اثر جو مدرسه بر بهزیستی اجتماعی دانش آموزان با نقش آفرینی سرمایه اجتماعی انجام گرفته است. روش پژوهش توصیفی - همبستگی مبتنی بر مدل معادلات ساختاری است. جامعه آماری همه دانش آموزان هنرستانهای شهر هیرمند (استان سیستان و بلوچستان) در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ بودند (N=۶۲۲). ۲۳۸ دانش آموز به شیوه نمونه‌گیری تصادفی - طبقه‌ای (بر حسب جنسیت) با تکمیل کردن پرسشنامه‌های سرمایه اجتماعی برای دانش آموزان نوجوان (پایا و همکاران، ۲۰۱۴)، جو مدرسه (لی و همکاران، ۲۰۱۷) و بهزیستی اجتماعی (کیز، ۱۹۹۸) مورد مطالعه قرار گرفتند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون کولموگروف - اسمیرنف، ضریب همبستگی پیرسون و مدل معادلات ساختاری با به کارگیری نرم‌افزارهای SPSS و Smart PLS استفاده شد. یافته‌های ضریب همبستگی نشان دادند که میان جو مدرسه، بهزیستی اجتماعی و سرمایه اجتماعی دانش آموزان رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. نتایج مدل معادلات ساختاری نشان داد که اثر مستقیم جو مدرسه بر بهزیستی اجتماعی دانش آموزان مثبت و معنادار است. همچنین اثر غیرمستقیم جو مدرسه بر بهزیستی اجتماعی دانش آموزان با نقش آفرینی سرمایه اجتماعی مثبت و معنادار است. بنابراین این می‌توان نتیجه‌گیری کرد که بهبود جو مدرسه نه تنها به صورت مستقیم موجب افزایش بهزیستی اجتماعی دانش آموزان می‌شود بلکه با افزایش سرمایه اجتماعی نیز می‌تواند بهزیستی اجتماعی آنان را ارتقا بخشد.

کلید واژگان: جو مدرسه، بهزیستی اجتماعی، سرمایه اجتماعی، دانش آموزان

© تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۸/۱۸

© تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۲/۶

* این مقاله مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نویسنده اول است.

۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه سیستان و بلوچستان.

E-mail: mohammad.p.a00145@gmail.com

۲. نویسنده مسئول: دانشیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه سیستان و بلوچستان.

E-mail: n_nastie1354@ped.usb.ac.ir

مقدمه

از دیرباز موضوع سلامتی مورد توجه پژوهشگران قرار داشته و پژوهش‌های بسیار در زمینه سلامت جسمی و همچنین سلامت روانی افراد انجام شده است. در این میان، بهزیستی اجتماعی^۱ که یکی از ابعاد پر اهمیت سلامت محسوب می‌شود به نوعی با غفلت مواجه شده است و محققان کمتر به بررسی آن پرداخته‌اند (رضایی و نوغانی دخت بهمنی، ۱۳۹۶). بهزیستی اجتماعی را گزارش شخصی افراد از کیفیت ارتباطات آنها با دیگران تعریف کرده‌اند (دوگان^۲، ۲۰۱۰). مفهوم بهزیستی اجتماعی کیز^۳ (۱۹۸۸) در کنار بهزیستی هیجانی و بهزیستی روان‌شناختی، تصویری جامع از سلامت روان ارائه می‌دهد (کیز و لویز^۴، ۲۰۰۲). از نظر کیز (۱۹۹۸) بهزیستی اجتماعی از پنج مؤلفه همبستگی اجتماعی، انسجام اجتماعی، مشارکت اجتماعی، شکوفایی اجتماعی و پذیرش اجتماعی تشکیل شده است. بهزیستی اجتماعی به شرایط و عملکرد فرد در جامعه اشاره دارد. افراد برخوردار از درجه بالای بهزیستی اجتماعی معمولاً قادر به برقراری روابط با سایرین و حفظ آن روابطند (صفاری‌نیا و همکاران، ۱۳۹۶). بهزیستی اجتماعی شامل عناصر مختلفی است که در کنار هم نشان می‌دهند آیا فرد (مثلاً به‌عنوان یک همسایه، یک همکار یا یک شهروند) در زندگی اجتماعی خود کارکرد مورد قبولی دارد یا نه و این کارکرد در چه حدی است (آلتینای^۵ و همکاران، ۲۰۱۹). بهزیستی اجتماعی را عواملی مانند وضعیت اقتصادی - اجتماعی، سطح تحصیلات، سن، میزان دریافت حمایت‌های اجتماعی، وضعیت تأهل، رضایت از زندگی، شادکامی، ملالت، تعهد مدنی و رفتار جامعه‌پسند تحت تأثیر قرار می‌دهد (کیز و شاپیرو^۶، ۲۰۰۴). دانش‌آموزان سرمایه‌ها و آینده‌سازان جامعه‌اند و تأمین سلامت روان و بهزیستی اجتماعی آنان در همه جوامع مسئله‌ای مهم تلقی می‌شود، بنابراین ضرورت دارد که عوامل مرتبط با بهزیستی اجتماعی دانش‌آموزان مورد مطالعه قرار بگیرد. در این پژوهش به بررسی نقش جو مدرسه با میانجیگری سرمایه اجتماعی پرداخته شده است. جو مدرسه عبارت است از باورها، ارزش‌ها و نگرش‌های مشترکی که تعامل میان دانش‌آموزان، معلمان و مدیران مدارس را شکل می‌دهد و در عین حال الگوهایی را نیز برای هنجارها و رفتارهای ایده‌آل و مقبول، در سطح مدرسه به‌وجود می‌آورد (میچل و بردشاو^۷، ۲۰۱۳). در واقع جو مدرسه به ویژگی‌های نسبتاً ثابتی از محیط مدرسه اشاره دارد که نتیجه رفتار دانش‌آموزان و مبنی بر ادراک آنها از رفتار و سلوک در مدرسه است (بودوان و روبرژ^۸، ۲۰۱۵). برای درک جو اجتماعی مدرسه می‌بایست

1. Social well-being
2. Dogan
3. Keyes
4. Lopez
5. Altinay
6. Shapiro
7. Mitchel & Bradshaw
8. Beaudoin & Roberge

به دو ساختار، یکی جو مدرسه و دیگری تعلقات / وابستگیهای آن توجه کرد (امامقلی وند و همکاران، ۱۳۹۸). جو مدرسه به جنبه‌های اجتماعی محیط یادگیری (شامل اعضای مدرسه، تعاملات و ارتباطات، سهم ارزشها و هنجارها، رشد و توسعه اعضای مدرسه) گفته می‌شود (لی^۱ و همکاران، ۲۰۱۷). تعلقات / وابستگیهای مدرسه نیز اعتقاد دانش آموزان درباره نحوه مراقبت کارکنان و همتایان از خودشان و یادگیری آنهاست (تاپا^۲ و همکاران، ۲۰۱۳). رضایت از جو مدرسه با افت تحصیلی، میزان غیبت از کلاس درس و مشکلات رفتاری، عملکرد تحصیلی، رفتار خودکشی، رضایت از زندگی کلی، تعهد، یادگیری و موفقیت در مدرسه، بهزیستی روان شناختی و سلامت هیجانی و شادمانی دانش آموزان رابطه دارد (میکائیلی منیع و همکاران، ۱۳۹۳).

یکی دیگر از عوامل مؤثر بر بهزیستی اجتماعی، سرمایه اجتماعی است (همتی راد و همکاران، ۱۳۹۷). سرمایه اجتماعی مفهومی است که در سالهای اخیر جایگاهی ویژه را در ادبیات تحقیقی میان - رشته‌ای سلامت به خود اختصاص داده است (کاکرهام^۳، ۲۰۱۳). سرمایه اجتماعی در فضای تعلیم و تربیت به منابع و امکانات اجتماعی مانند هنجارها، شبکه‌های اجتماعی و روابط میان بزرگسالان و دانش آموزان گفته می‌شود که در خارج از مدرسه، یعنی در محیط خانواده یا اجتماع در دسترس دانش آموزان قرار دارند. این منابع و امکانات، همانند دیگر شکل‌های سرمایه، کمکی مؤثر برای آموزش و پرورش فراگیران محسوب می‌شوند و بر رفتار و عملکرد آنها تأثیر مثبت فراوانی خواهند داشت (فاتحی و اخلاصی، ۱۳۹۲). دانش آموزانی که سرمایه اجتماعی مطلوبی دارند بر این باورند که خانواده، دوستان و آشنایان هر فرد یک دارایی مهم را تشکیل می‌دهند که می‌توان در یک بحران از آن استمداد کرد، به خاطر خودش از آن استفاده کرد و آن را برای کسب منافع به کار گرفت (شایگان و همکاران، ۱۳۹۴). دانش آموزان امروز، جامعه آینده را تشکیل خواهند داد. اگر خواهان جامعه‌ای مطلوب و با ویژگی‌هایی چون وجود اعتماد اجتماعی، احساس تعلق و تعهد اجتماعی، مشارکتهای داوطلبانه، توسعه سیاسی، سلامت اجتماعی، حمایت سیاسی مردم از نظام سیاسی، انسجام اجتماعی، کاهش بیگانگی و فردگرایی افراطی و کاهش آسیب‌های اجتماعی هستیم باید به مقوله سرمایه اجتماعی در مدارس توجهی ویژه شود. در حال حاضر تفاوت‌های چشمگیری در زمینه بهزیستی اجتماعی در میان کشورهای غنی و فقیر نیز دیده می‌شوند که متأسفانه این شکاف، هم در خارج کشورها و هم در داخل کشورها رو به افزایش است (مطلبی و همکاران، ۱۳۹۹). کشورهای توسعه یافته توجهی ویژه به بهزیستی اجتماعی دارند و بر این باورند که بهزیستی اجتماعی در جامعه امروز در گرو پیوند عمیق شاخصهای آن با اجتماع شکل می‌گیرد، پس باید در بررسی شاخصهای بهزیستی از بعد اجتماعی بیش از هر چیز روی افراد

1. Lee
2. Thapa
3. Cockerham

آن جامعه تمرکز داشت که تمایل به استمرار و پایداری اجرای عملی شاخصهای بهزیستی اجتماعی دارند. از آنجایی که بهزیستی اجتماعی با جامعه‌پذیری اشخاص در جامعه در ارتباط است، می‌تواند عاملی مهم در پذیرش هنجارهای اجتماعی به‌شمار آید و نقشی مهم در کاهش قانون‌گریزی و ناهنجاریهای اجتماعی داشته باشد. جامعه‌ای که افراد آن از بهزیستی اجتماعی برخوردارند، شرایط بهتری از مشارکت اجتماعی را نشان می‌دهند و این مسأله می‌تواند در عملکرد نهادهای اجتماعی متولی امنیت اجتماعی در جامعه، نقش داشته باشند (حسینی و همکاران، ۱۳۹۸). بنابراین بهزیستی اجتماعی یکی از مسائل مهم همه کشورهای است که در این زمینه پژوهشهای بسیار صورت پذیرفته است که میزان بهزیستی اجتماعی افراد را در سنین مختلف مورد بررسی قرار می‌دهند. در بین گستره و قشرهای مختلف جامعه سلامت نوجوانان یک اولویت اساسی است، زیرا این دوره، دوره‌هایی از وابستگیهای کودکانه به والدین و بزرگسالان و دستیابی به استقلال و خودکفایی در عرصه‌های گوناگون است (یحیی‌زاده و عربگری، ۱۳۹۴). امروزه بهزیستی اجتماعی دانش‌آموزان به موضوعی مهم و حساس تبدیل شده است. بهزیستی اجتماعی به دلیل ایجاد پیوندهای گروهی، شرایطی را فراهم می‌کند که دانش‌آموزان از حمایت اجتماعی اعضای گروه و جامعه برخوردار می‌شوند و موجب آسودگی خیال و کاهش اضطراب آنها می‌شود. مطالعات انجام گرفته در زمینه بهزیستی اجتماعی دانش‌آموزان در ایران نشان می‌دهد که در مجموع دانش‌آموزان از سطح متوسطی از بهزیستی اجتماعی برخوردارند (سادات و همکاران، ۱۳۹۹؛ سهرابی و قلمی، ۱۳۹۸). هر چند مطالعاتی روی بهزیستی اجتماعی دانش‌آموزان انجام شده است، اما مطالعات اندکی به بررسی آن میان دانش‌آموزان هنرستانها و مدارس کار و دانش پرداخته‌اند. بنابراین ضرورت دارد که عوامل مؤثر بر بهزیستی اجتماعی دانش‌آموزان هنرستانها مورد مطالعه قرار گیرد. همچنین از جمله معیارهایی که نشانگر اهمیت و ضرورت یک پژوهش است مربوط بودن به مسئله‌ای عملی، جمعیتی بزرگ، یا جمعیتی پرنفوذ و سرنوشت ساز و پرکردن شکاف پژوهش است که در واقع همه معیارها درباره موضوع پژوهش حاضر صدق می‌کنند. گروه مورد مطالعه (دانش‌آموزان هنرستانها) سرمایه‌های بالقوه جامعه به‌شمار می‌آیند و سلامت و بهروزی آنها برای سرنوشت جامعه، اهمیت بسیار دارد. بنابراین هدف اصلی پژوهش بررسی اثر جو مدرسه بر بهزیستی اجتماعی دانش‌آموزان هنرستانها با نقش میانجی سرمایه اجتماعی است.

پیشینه تجربی پژوهش

پژوهش مطلبی و همکاران (۱۳۹۹) با هدف بررسی نقش سرمایه اجتماعی بر سلامت اجتماعی دانش‌آموزان منطقه پنج تهران صورت گرفته است. این پژوهش به روش همبستگی است. نتایج تحقیق نشان داد که میان سرمایه اجتماعی و ابعاد آن (سرمایه اجتماعی ساختاری و سرمایه اجتماعی شناختی) با سلامت اجتماعی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد. هدف پژوهش همتی‌راد و همکاران (۱۳۹۷)

بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و سلامت اجتماعی بوده است. مطالعه حاضر توصیفی و روش آن همبستگی است. یافته‌ها نشان دادند که همبستگی مثبت و بالایی میان سرمایه اجتماعی و سلامت اجتماعی دانش آموزان وجود دارد. همچنین بیشترین بعد اثرگذار سرمایه اجتماعی بر سلامت، بعد ارتباطی بود. متغیر زمینه‌ای پایه تحصیلی با سلامت اجتماعی دارای رابطه معنادار بود و جنسیت دانش آموزان با سلامت اجتماعی آنان رابطه معنادار نشان نداد. شایگان و همکاران (۱۳۹۴) پژوهشی با عنوان «سرمایه اجتماعی و احساس امنیت (مورد مطالعه: دانش آموزان دبیرستانی منطقه ۴ تهران)» انجام دادند. مطالعه توصیفی و روش آن همبستگی است. نتایج پژوهش نشان داد که رابطه سرمایه اجتماعی و مشارکت اجتماعی با احساس امنیت دانش آموزان دختر معنادار و مستقیم است. ترکی هرچگانی و همکاران (۱۳۹۳) پژوهشی با هدف بررسی رابطه میان اعتماد اجتماعی با احساس امنیت اجتماعی دانش آموزان پایه ششم ابتدایی شهرستان شهرکرد انجام دادند. روش پژوهش توصیفی - همبستگی است. نتایج پژوهش نشان داد که میان اعتماد اجتماعی و احساس امنیت دانش آموزان رابطه معنادار وجود دارد. هدف پژوهش احمدی و دانش ثانی (۱۳۹۰) بررسی تأثیر جو اجتماعی در شکل‌گیری ارتباطات دانش آموزان دبیرستانیهای منطقه ۱۵ آموزش و پرورش شهر تهران است. روش پژوهش توصیفی - همبستگی بود. یافته‌ها نشان دادند که میان جو اجتماعی حاکم بر مدرسه و شکل‌گیری ارتباطات و تعاملات، قانون‌مداری، مسئولیت‌پذیری، همکاری گروهی، همدلی، انتقادگری و انتقادپذیری و عزت‌نفس دانش آموزان، همبستگی مثبت و در حد بالا وجود دارد. هدف پژوهش تومینن و هانپا^۱ (۲۰۲۲) بررسی رابطه میان سرمایه اجتماعی و بهزیستی نوجوانان بود. این پژوهش به روش همبستگی انجام گرفت. یافته‌ها نشان دادند که سرمایه اجتماعی با بهزیستی نوجوانان رابطه مثبت و معنادار دارد. پژوهش لورنت^۲ و همکاران (۲۰۲۱) با هدف بررسی رابطه جو مثبت مدرسه با سلامت ذهنی دانش آموزان دبیرستانی انگلستان انجام گرفت. روش پژوهش توصیفی - همبستگی بود. یافته‌ها نشان دادند که میان جو مثبت مدرسه با سلامت ذهنی دانش آموزان رابطه مثبت وجود دارد. پژوهش بای^۳ و همکاران (۲۰۲۰) با هدف بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر بهزیستی دانشجویان و رضایت از زندگی دانشگاهی و به روش توصیفی - همبستگی انجام گرفت. یافته‌های پژوهش نشان دادند که تأثیر سرمایه اجتماعی بر بهزیستی دانشجویان و رضایت از زندگی دانشگاهی مثبت و معنادار است. پژوهش لاندبرگ و عبدل‌زاده^۴ (۲۰۱۹) با هدف بررسی رابطه میان جو مدرسه و اعتماد اجتماعی یا بی‌اعتمادی اجتماعی انجام گرفت. روش پژوهش توصیفی - همبستگی بود. یافته‌های این پژوهش نشان داد که میان جو مدرسه و اعتماد اجتماعی یا بی‌اعتمادی اجتماعی رابطه وجود دارد و جو مدرسه می‌تواند میزان اعتماد اجتماعی را

1. Tuominen & Haanpää
2. Leurent
3. Bye
4. Lundberg & Abdelzadeh

در طول زمان پیش‌بینی کند. هدف پژوهش لومباردی^۱ و همکاران (۲۰۱۹) بررسی رابطه میان جو مدرسه با مشارکت و احساس بهزیستی دانش‌آموزان بود. مطالعه حاضر توصیفی و روش آن همبستگی است. نتایج نشان داد که هر چه جو مدرسه باز و حمایتی‌تر باشد دانش‌آموزان به سمت فعالیت‌های مشارکتی حرکت می‌کنند و احساس بهزیستی بالاتری در مدرسه خواهند داشت. پژوهش ارگون^۲ و همکاران (۲۰۱۸) با هدف بررسی اثر جو مدرسه بر توسعه سرمایه اجتماعی دانش‌آموزان انجام گرفت. روش پژوهش توصیفی - همبستگی بود. نتایج نشان داد که جو باز مدرسه سبب توسعه سرمایه اجتماعی دانش‌آموزان می‌شود و جو بسته مدرسه مانع توسعه سرمایه اجتماعی دانش‌آموزان است. پژوهش یاماگوچی^۳ (۲۰۱۳) با هدف بررسی اثر سرمایه اجتماعی بر بهزیستی دانشجویان انجام گرفت. روش پژوهش توصیفی - همبستگی بود. نتایج این پژوهش نشان داد که سرمایه اجتماعی بر بهزیستی دانشجویان اثر مثبت و معناداری دارد. هدف پژوهش روس^۴ و همکاران (۲۰۰۷) بررسی اثر جو مدرسه بر بهزیستی دانش‌آموزان، راهبردهای مقابله‌ای و موفقیت تحصیلی بود. روش پژوهش توصیفی - همبستگی بود. نتایج نشان داد که جو مدرسه بر هر سه متغیر بهزیستی دانش‌آموزان، راهبردهای مقابله‌ای و موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان اثر مثبت و معنادار دارد.

بررسی پیشینه پژوهش نشان می‌دهد اکثر پژوهش‌های انجام شده در زمینه بهزیستی اجتماعی دانش‌آموزان به صورت مطالعات خطی مستقیم بوده است که در آن به بررسی رابطه مستقیم متغیرهایی چون جو مدرسه، سرمایه اجتماعی و اعتماد اجتماعی با بهزیستی اجتماعی پرداخته شده است. اما همیشه رابطه میان جو مدرسه، سرمایه اجتماعی و اعتماد اجتماعی با بهزیستی اجتماعی مستقیم نبوده است و در این رابطه متغیرهای میانجی می‌توانند اثرگذار باشند که این موضوع کمتر مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. این پژوهش قصد دارد که اثر جو مدرسه بر بهزیستی اجتماعی دانش‌آموزان را هم به طور مستقیم و هم به طور غیرمستقیم و با میانجیگری متغیرهای سرمایه اجتماعی و اعتماد اجتماعی بررسی کند.

■ مبانی نظری پژوهش

از آنجا که در بحث بهزیستی اجتماعی نظریه کیز اولویت اساسی دارد، در این پژوهش مبانی نظری وی مدنظر است. از نظر کیز (۱۹۹۸) بهزیستی اجتماعی به منزله ادراک افراد از یکپارچگی آنها با جامعه، پذیرش دیگران، پیوستگی با اجتماع و احساس فرد از مشارکت با جامعه تعریف می‌شود. وی پنج بعد را برای بهزیستی اجتماعی در نظر می‌گیرد:

1. Lombardi
2. Ergün
3. Yamaguchi
4. Ruus

(۱) شکوفایی اجتماعی: به معنای دانستن و اعتقاد داشتن به این است که جامعه به شکلی مثبت در حال رشد است. فکر کردن به اینکه جامعه قابلیت رشد به شکل مثبت را دارد و می تواند این قابلیت را به شکل بالفعل در آورد.

(۲) انطباق اجتماعی: یعنی اعتقاد به اینکه اجتماع قابل فهم، منطقی و قابل پیش بینی است. همبستگی اجتماعی در برابر بی معنایی در زندگی، قابل مقایسه است و شامل ارزیابی فرد از اجتماع به صورت قابل فهم، قابل پیش بینی و مخصوص است و در حقیقت درکی است که فرد نسبت به کیفیت سازماندهی و اداره دنیای اجتماعی پیرامون خود دارد.

(۳) پذیرش اجتماعی: داشتن گرایشهای مثبت نسبت به افراد و به طور کلی پذیرش افراد، با وجود برخی رفتارهای سردرگم کننده و پیچیده آنها. پذیرش اجتماعی، مصداق اجتماعی از پذیرش خود است. این افراد دیدگاهی مطلوب نسبت به ماهیت انسان دارند و با دیگران احساس راحتی می کنند.

(۴) مشارکت اجتماعی: باوری است که طبق آن فرد خود را عضو حیاتی اجتماع می داند و فکر می کند چیز ارزشمندی برای عرضه به دنیا و اجتماع خود دارد. این افراد تلاش می کنند که احساس دوست داشته شدن کنند و سهمیم باشند در دنیایی که صرفاً به دلیل انسان بودن برای آنها ارزش قائل است.

(۵) انسجام اجتماعی: به معنای احساس بخشی از جامعه بودن و فکر کردن به اینکه فرد به جامعه تعلق دارد. بنابراین انسجام اجتماعی آن درجه ای است که در آن مردم احساس می کنند که چیزی مشترک میان آنها و کسانی وجود دارد که واقعیت اجتماعی آنها را می سازند مانند همسایگان و سایر شهروندان.

در پژوهش حاضر دیدگاه پاتنام از سرمایه اجتماعی مدنظر است. پاتنام سرمایه اجتماعی را عبارت از ویژگیها، کنشها و ساختارهای گوناگون سازمان اجتماعی مانند اعتماد، هنجارها و شبکه ها می داند که می توانند با تسهیل اقدامات هماهنگ، کارایی جامعه را بهبود بخشند. در این تعریف پاتنام هم به اجزای تشکیل دهنده سرمایه اجتماعی مانند اعتماد، هنجارها و شبکه های اجتماعی اشاره می کند و هم نتایج و کارکردهای آن را مدنظر قرار داده است که از نظر وی منجر به بهبود کارایی جامعه می شوند. بر اساس نظر پاتنام چنین جهت گیریهای اجتماعی، سرمایه اجتماعی را ایجاد می کند و در فعالیتهای مردم در انجمنهای داوطلبانه و در اعتمادشان به شهروندان منعکس می شود. از نگاه او سرمایه اجتماعی به شکل یک پدیده فرهنگی تعریف می شود که میزان تمایل به فعالیت مدنی در اعضای جامعه، وجود هنجارهای اجتماعی اشاعه دهنده کنش جمعی و میزان اعتماد به نهادهای عمومی را در بر می گیرد (احمدی و نمکی، ۱۳۹۱). به اعتقاد پاتنام سرمایه اجتماعی دارای سه بعد شبکه ها، هنجار همیاری و اعتماد است. با این حال، در همه تعاریف سرمایه اجتماعی، درباره ارتباطات و هنجارهای موجود

در اجتماعها که مزایایی برای مردم دارد، صحبت شده است. اما ظاهراً تعریف پاتنام از سرمایه اجتماعی به دلیل اینکه کلی است و کمتر آن را محدود کرده است، تعریف جامع‌تری نسبت به سایر تعاریف است (متوسلی و همکاران، ۱۳۹۰).

در پژوهش حاضر دیدگاه لی و همکاران (۲۰۱۷) درباره جو مدرسه مدنظر است. آنها جو مدرسه را احساسی می‌دانند که دانش‌آموز از طریق تجارب درون سیستم مدرسه کسب می‌کند. در واقع آنها جو مدرسه را اصطلاحی می‌دانند که به منظور توصیف احساس افراد درباره مدرسه‌شان به کار می‌رود. جو مدرسه از طریق توجه به گروههایی که اجتماع مدرسه را می‌سازند (دانش‌آموزان و اعضای آموزشی و اداری، انجمن اولیا، هیئت امنای مدرسه) قابل بهبود است. خلق یک جو مثبت و توسعه یک سیستم انضباطی نیرومند، آزاد و مداوم، گامهایی بنیادی در جهت ایجاد فضای سالم در مدرسه‌اند، به گونه‌ای که برای آموزش و کار مناسب باشند. همچنین لی و همکاران (۲۰۱۷) راهبردهای مشارکتی را در بهبود جو مدرسه مؤثر دانسته‌اند و در این راستا بیان می‌کنند که برای بهبود جو مدرسه باید شاخصهایی مانند رابطه معلم و شاگرد، ایمنی و نگهداری، مدیریت، جهت‌گیری تحصیلی شاگردان، ارزش‌دهی رفتاری شاگردان، راهنمایی و مشاوره، روابط شاگرد و همکلاسیها، روابط اولیا و جامعه و مدرسه و مدیریت آموزشی و فعالیت‌های شاگردان مورد توجه قرار گیرند. نهایتاً لی و همکاران (۲۰۱۷) اظهار می‌کنند که در زمینه جو مدرسه باید به چهار بعد رابطه کارکنان با دانش‌آموزان، ارزشها و رویکرد مشترک، رابطه دانش‌آموزان با یکدیگر و تأکیدات آموزشگاه توجه کرد.

با توجه به مطالب فوق هدف اصلی پژوهش بررسی اثر جو مدرسه بر بهزیستی اجتماعی دانش‌آموزان هنرستانها با نقش میانجی سرمایه اجتماعی است که در این راستا دو فرضیه مورد بررسی قرار گرفته که عبارت‌اند از:

فرضیه اول: جو مدرسه بر بهزیستی اجتماعی دانش‌آموزان اثر مثبت و معنادار دارد.

فرضیه دوم: جو مدرسه بر بهزیستی اجتماعی دانش‌آموزان با نقش آفرینی سرمایه اجتماعی اثر مثبت و معنادار دارد.

■ روش

روش پژوهش توصیفی - همبستگی است. جامعه آماری پژوهش همه دانش‌آموزان هنرستانهای شهر هیرمند (استان سیستان و بلوچستان) در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ بودند که تعداد آنها ۶۲۲ نفر (۲۵۳ دختر و ۳۶۹ پسر) بود. با توجه به اینکه حجم جمعیت دانش‌آموزان دختر و پسر یکسان نبود به شیوه نمونه‌گیری تصادفی - طبقه‌ای (بر حسب جنسیت) و بر اساس فرمول نمونه‌گیری کوکران ۲۳۸ دانش‌آموز (۹۷ دختر و ۱۴۱ پسر) مورد مطالعه قرار گرفتند.

جدول ۱. اطلاعات مربوط به جامعه و نمونه آماری

نام هنرستان	جنسیت	تعداد جمعیت	نمونه انتخاب شده
شهید یارمحمدی	پسرانه	۹۱	۳۵
شهید سردار صفوی	پسرانه	۶۲	۲۴
شهید حججی	پسرانه	۳۶	۱۴
مفاخر	پسرانه	۵۰	۱۹
امام خمینی (ره)	پسرانه	۱۳۰	۴۹
نیایش	دخترانه	۶۷	۲۵
بنت الهدی	دخترانه	۱۴۳	۵۵
نسبیه	دخترانه	۴۳	۱۷
کل		۶۲۲	۲۳۸

در این پژوهش از سه پرسشنامه زیر برای گردآوری اطلاعات استفاده شده است:

۱. پرسشنامه جو مدرسه^۱ (لی و همکاران، ۲۰۱۷): این پرسشنامه با ۳۱ گویه و چهار مؤلفه رابطه کارکنان با دانش آموزان^۲ (۱ تا ۱۱)، ارزشها و رویکرد مشترک^۳ (۱۲ تا ۱۹)، رابطه دانش آموزان با یکدیگر^۴ (۲۰ تا ۲۶) و تأکیدات آموزشگاه^۵ (۲۷ تا ۳۱) به بررسی جو مدرسه از دیدگاه دانش آموزان می پردازد. پرسشنامه بر اساس مقیاس پنج درجه ای لیکرت از خیلی کم (۱) تا خیلی زیاد (۵) تنظیم شده است. امامقلی وند و همکاران (۱۳۹۸) به بررسی شاخصهای روانسنجی پرسشنامه جو مدرسه (لی و همکاران، ۲۰۱۷) پرداخته اند. برای تعیین روایی مدل اندازه گیری جو مدرسه از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده که بر اساس نتایج مقدار روایی همگرا برابر با ۰/۴۴ و معیار برازش مدل کلی برابر ۰/۰۵ به دست آمده است. همچنین برای تعیین پایایی پرسشنامه، ضرایب آلفای کرونباخ در زیرمقیاسهای آن میان ۰/۷۸ تا ۰/۹۲ به دست آمده است. در پژوهش حاضر نیز آلفای کرونباخ ۰/۹۰۴ برای کل مقیاس به دست آمده است.

1. School Climate Measure-Student (SCM-St)
2. The relationship of students with employees
3. The values and collaborative approach
4. The relationship of students with each other
5. The emphasis of the school

۲. پرسشنامه سرمایه اجتماعی برای دانش‌آموزان نوجوان^۱ (پایوا^۲ و همکاران، ۲۰۱۴):

این پرسشنامه با ۱۰ گویه و سه مؤلفه انسجام در مدرسه (۱ تا ۴)، صمیمیت در مدرسه (۵ تا ۷) و اعتماد در مدرسه (۸ تا ۱۰) به بررسی سرمایه اجتماعی دانش‌آموزان می‌پردازد. پرسشنامه بر اساس مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت از خیلی کم (۱) تا خیلی زیاد (۵) تنظیم شده است. قادری و همکاران (۱۳۹۷) به اعتباریابی پرسشنامه مذکور پرداخته‌اند. اعتبار محتوای پرسشنامه از طریق توافق متخصصان و اعتبار سازه آن از طریق تحلیل عاملی تأییدی مبتنی بر مدل‌سازی معادلات ساختاری تعیین شده است. نتایج تحلیل عاملی تأییدی ساختار چهار عاملی پرسشنامه را تأیید کرد. همچنین قادری و همکاران (۱۳۹۷) پایایی پرسشنامه را با روش ضریب آلفای کرونباخ بررسی کرده‌اند که مقدار آن برای کل مقیاس ۰/۷۸۵ به دست آمده است. در پژوهش حاضر نیز آلفای کرونباخ ۰/۷۴۹ برای کل مقیاس به دست آمده است.

۳. پرسشنامه بهزیستی اجتماعی^۳ (کیز، ۱۹۹۸): این پرسشنامه با ۳۳ گویه و پنج مؤلفه

همبستگی اجتماعی (۱ تا ۷)، یکپارچگی اجتماعی (۸ تا ۱۳)، مشارکت اجتماعی (۱۴ تا ۱۹)، شکوفایی اجتماعی (۲۰ تا ۲۶) و پذیرش اجتماعی (۲۷ تا ۳۳) به بررسی بهزیستی اجتماعی می‌پردازد. پرسشنامه بر اساس مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت از کاملاً مخالفم (۱) تا کاملاً موافقم (۵) تنظیم شده است. گویه‌های منفی به صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شوند. در ایران، صفاری‌نیا و همکاران (۱۳۹۶) به رواسازی و اعتباریابی پرسشنامه بهزیستی اجتماعی کیز پرداخته‌اند که برای بررسی اعتبار مقیاس از روش بازآزمایی استفاده شده و برای بررسی روایی مقیاس از روش تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است. نتایج بیانگر آن بود که ضریب همبستگی پیرسون میان نتایج دو بار اجرای پرسشنامه ۰/۸۲۴ بود که حاکی از اعتبار بالای پرسشنامه است و نتایج تحلیل عاملی تأییدی نشان دهنده برازش خوب مدل در تعیین عاملها به شکل اولیه بیان شده از سوی کیز بود. در پژوهش حاضر نیز آلفای کرونباخ ۰/۸۰۱ برای کل مقیاس به دست آمده است.

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از دو آمار توصیفی و استنباطی استفاده شده که در آمار توصیفی از شاخصهایی چون فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار و در آمار استنباطی از آزمون کولموگروف - اسمیرنف، ضریب همبستگی و مدل معادلات ساختاری با بهره‌گیری از نرم‌افزارهای SPSS و Smart PLS استفاده شده است.

1. Social Capital Questionnaire for Adolescent Students (SCQ-AS)

2. Paiva

3. Well-being Social Inventory (WSI)

یافته‌ها

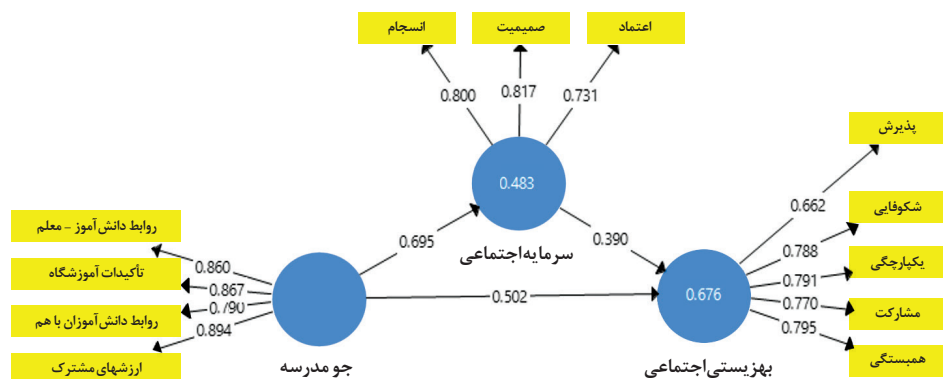
بر اساس اطلاعات جمعیت‌شناختی دانش‌آموزان ۱۴۱ نفر (۶۰٪) پسر و ۹۷ نفر (۴۰٪) دختر بودند. ۷۸ نفر (۳۳٪) در پایه اول، ۹۴ (۳۹٪) در پایه دوم و ۶۶ (۲۸٪) در پایه سوم متوسطه مشغول به تحصیل بودند. در بررسی وضعیت توصیفی، میانگین و انحراف معیار متغیرهای پژوهش این گونه بود: سرمایه اجتماعی $۰/۷۰۸ \pm ۳/۴۵$ ، جو مدرسه $۰/۷۱۱ \pm ۳/۵۲$ و بهزیستی اجتماعی $۰/۵۱۵ \pm ۳/۴۷$. پیش از بررسی فرضیات پژوهش، پیش‌فرض نرمال بودن داده‌ها با استفاده از آزمون کولموگروف-اسمیرنف بررسی شد که مقدار آن برای سرمایه اجتماعی ($Z = ۰/۵۰۷$, $Sig = ۰/۹۵۹$)، جو مدرسه ($Z = ۰/۷۱۷$, $Sig = ۰/۶۸۳$) و بهزیستی اجتماعی ($Z = ۰/۸۶۶$, $Sig = ۰/۴۴۱$) به دست آمده است. هرگاه سطح معناداری مقدار آماره Z به دست آمده از $۰/۰۵$ بزرگ‌تر باشد، فرض مبتنی بر نرمال بودن داده‌ها تأیید می‌شود که در پژوهش حاضر در همه موارد سطح معناداری بزرگ‌تر از $۰/۰۵$ بوده، بنابراین فرض نرمال بودن داده‌ها رعایت شده است. همچنین قبل از طراحی مدل معادلات ساختاری فرض ارتباط میان متغیرهای پژوهش از طریق آزمون ضریب همبستگی پیرسون بررسی شد.

جدول ۲. ماتریس ضرایب همبستگی میان متغیرهای پژوهش

	۱	۲	۳
۱ سرمایه اجتماعی	۱		
۲ جو مدرسه	$۰/۶۸۷^{**}$	۱	
۳ بهزیستی اجتماعی	$۰/۶۹۳^{**}$	$۰/۷۵۷^{**}$	۱

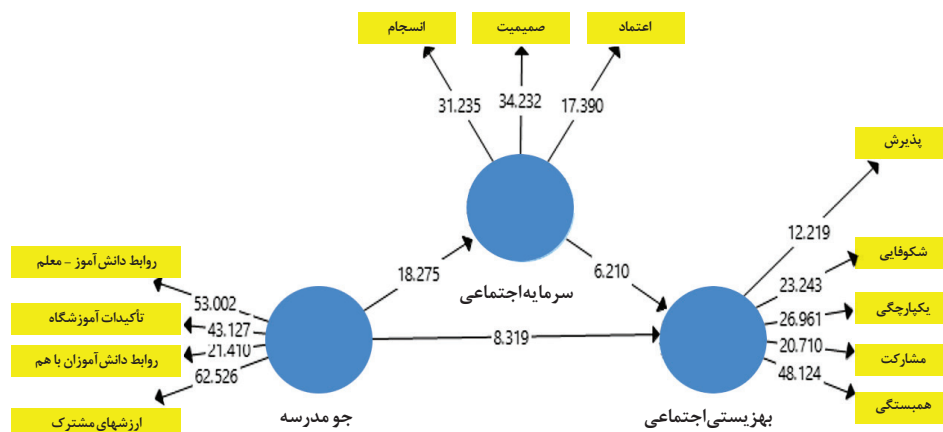
$$^{**}P \leq ۰/۰۱$$

بر اساس یافته‌های جدول شماره ۲ مقدار ضریب همبستگی جو مدرسه با سرمایه اجتماعی $۰/۶۸۷$ و بهزیستی اجتماعی $۰/۷۵۷$ است. همچنین مقدار ضریب همبستگی سرمایه اجتماعی با بهزیستی اجتماعی $۰/۶۹۳$ است. با توجه به برقراری روابط میان متغیرهای مستقل، میانجی و وابسته، پیش‌فرض برقراری روابط میان متغیرهای پژوهش برقرار است. بنابراین می‌توان به طراحی مدل معادلات ساختاری پرداخت. در شکل شماره ۱ همه روابط متغیرهای پنهان و بارهای عاملی هر یک از مؤلفه‌ها و در شکل شماره ۲ ضرایب تی آنها نشان داده شده است.

شکل ۱. مدل معادلات ساختاری (ضرایب مسیر)

بر اساس یافته‌های شکل شماره ۱ ضریب مسیر جو مدرسه بر سرمایه اجتماعی و بهزیستی اجتماعی به ترتیب برابر با $0/695$ و $0/502$ است. همچنین ضریب مسیر سرمایه اجتماعی بر بهزیستی اجتماعی $0/390$ است. در شکل شماره ۲ ضرایب تی ارائه شده است:

شکل ۲. مدل معادلات ساختاری (ضرایب تی)

بر اساس یافته‌های شکل شماره ۲، ضریب تی جو مدرسه بر سرمایه اجتماعی $18/275$ ، ضریب تی جو مدرسه بر بهزیستی اجتماعی $8/319$ و ضریب تی سرمایه اجتماعی بر بهزیستی اجتماعی $12/219$ است.

برای ارزیابی کیفیت مدل اندازه‌گیری از شاخصهای برازش (اعتبار اشتراک) استفاده شده که نتایج آن در جدول شماره ۳ ارائه شده است.

جدول ۳. شاخصهای برازش مدل

شاخص اعتبار اشتراک CV-com (1-SSE/SSO)	مجموع مجذور خطاهای پیش بینی برای هر بلوک متغیر پنهان (SSE)	مجموع مجذورات مشاهدات برای هر بلوک متغیر پنهان (SSO)	
۰/۳۶۸	۶۰۱/۲۲۱	۹۵۲	جو مدرسه
۰/۱۹۹	۵۷۱/۶۵۳	۷۱۴	سرمایه اجتماعی
۰/۳۳۸	۷۸۷/۷۲۴	۱۱۹۰	بهزیستی اجتماعی

اگر شاخص بررسی اعتبار اشتراک (CV-com) متغیرهای پنهان مثبت باشد، می توان پذیرفت که مدل اندازه گیری از کیفیت لازم برخوردار است. با توجه به نتایج جدول شماره ۳ که نشان می دهد مقدار اعتبار اشتراک (CV-com) جو مدرسه، سرمایه اجتماعی و بهزیستی اجتماعی به ترتیب ۰/۳۶۸، ۰/۱۹۹ و ۰/۳۳۸ است که همگی مثبت اند، می توان نتیجه گرفت که مدل اندازه گیری پژوهش از برازش و کیفیت لازم برخوردار است.

در جدول شماره ۴ اثرات مستقیم، غیرمستقیم و کل آورده شده است:

جدول ۴. اثرات مستقیم، غیرمستقیم و کل

مسیر		اثر مستقیم	اثر غیرمستقیم	اثر کل	t
جو مدرسه بر بهزیستی اجتماعی		۰/۵۰۲	۵/۱۰۷		
جو مدرسه بر بهزیستی اجتماعی با نقش آفرینی سرمایه اجتماعی		۰/۲۷۱	۳/۵۹۵	۰/۷۷۳	۶/۴۶۸

بحث و نتیجه گیری

این پژوهش با هدف بررسی اثر جو مدرسه بر بهزیستی اجتماعی با نقش آفرینی سرمایه اجتماعی و اعتماد اجتماعی در میان دانش آموزان هنرستانهای شهر هیرمند (استان سیستان و بلوچستان) انجام گرفته است. در بررسی فرضیه اول پژوهش مشخص شد که اثر جو مدرسه بر بهزیستی اجتماعی دانش آموزان دارای ضریب مسیر ۰/۵۰۲ و ضریب تی ۸/۳۱۹ است. بنابراین فرضیه اول پژوهش (جو مدرسه بر بهزیستی اجتماعی دانش آموزان اثر مثبت و معنادار دارد) تأیید می شود. این یافته با نتایج مطالعات لورنت و همکاران (۲۰۲۱)، لومباردی و همکاران

(۲۰۱۹)، روس و همکاران (۲۰۰۷)، احمدی و دانش‌ثانی (۱۳۹۰) همخوان است. در تبیین این یافته می‌توان گفت که جو مدرسه به مثابه عنصری کلیدی و مؤثر دارای دلالت‌هایی قوی و نیرومند در زمینه رشد اجتماعی و شناختی نوجوانان است، از این رو می‌تواند بر بهزیستی اجتماعی دانش‌آموزان تأثیرگذار باشد. از آنجا که در یک جو مثبت و سالم مدرسه، انتظارات هنجاری، روابط دانش‌آموزان با معلمان، روابط دانش‌آموزان با یکدیگر و توجه به فرصت‌های آموزشی، مطلوب و سازنده است، دانش‌آموزان احساس نشاط و بهزیستی اجتماعی بیشتری خواهند کرد و در محیط مدرسه تعاملات اجتماعی بهتر و بیشتری را به نمایش خواهند گذاشت. مکسول^۱ و همکاران (۲۰۱۷) دریافتند که جو مدرسه عامل پیش‌بینی‌کننده مهمی در زمینه احساسات، عواطف و پیامدهای رفتاری دانش‌آموزان است. همچنین، جو مدرسه بر میزان سازگاری، بهزیستی و اعتماد به نفس دانش‌آموزان تأثیر می‌گذارد. مورتون^۲ و همکاران (۲۰۱۶) به این نتیجه رسیدند که ادراک مثبت دانش‌آموزان از جو مدرسه، علاوه بر افزایش مشارکت آنان در فعالیتهای مدرسه، می‌تواند بر میزان لذت، نشاط، اجتماعی شدن و افزایش اعتماد به نفس آنان نیز اثری مثبت داشته باشد. لی و همکاران (۲۰۱۷) تأکید دارند که پیوند عاطفی دانش‌آموزان به مدرسه و گروه‌های دوستی بر بهزیستی اجتماعی آنان تأثیر می‌گذارد. به همین ترتیب بر اساس، مدل الگوی مشارکتی فین و راک^۳ (۱۹۹۷)، اگر جو مدرسه مشارکتی باشد و دانش‌آموزان در تصمیم‌گیریها دخالت داشته باشند، در آنها حس تعلق به مدرسه تقویت می‌شود که پیامد آن بهزیستی اجتماعی دانش‌آموزان است.

در بررسی فرضیه دوم پژوهش مشخص شد که اثر جو مدرسه بر بهزیستی اجتماعی دانش‌آموزان با نقش‌آفرینی سرمایه اجتماعی دارای ضریب مسیر ۰/۲۷۱ و ضریب تی ۳/۵۹۵ است. بنابراین فرضیه دوم پژوهش (جو مدرسه بر بهزیستی اجتماعی دانش‌آموزان با نقش‌آفرینی سرمایه اجتماعی اثر مثبت و معنادار دارد) تأیید می‌شود. این یافته با نتایج مطالعات تومینن و هانپا (۲۰۲۲)، بای و همکاران (۲۰۲۰)، ارگون و همکاران (۲۰۱۸)، یاماگوچی (۲۰۱۳) و شایگان و همکاران (۱۳۹۴) همخوان است. در تبیین این یافته می‌توان گفت که در یک جو مثبت و سازنده مدرسه، هنگامی که دانش‌آموزان احساس می‌کنند معلمان و مدیریت مدرسه آنها را دوست دارند، از آنها حمایت می‌کنند، رفتار و تعاملات رفتاری منصفانه دارند و بر اساس اصول دموکراسی و به شکلی محترمانه و با ادب و نزاکت رفتار می‌کنند، اعتمادشان به معلمان و مدیریت مدرسه افزایش می‌یابد، احساس هویت جمعی و گروهی می‌کنند و تعاملات اجتماعی

1. Maxwell
2. Morton
3. Finn & Rock

آنان با سایر دانش آموزان و معلمان و مدیریت مدرسه بهبود پیدا می کند که همه این موارد سبب بهبود سرمایه اجتماعی دانش آموزان می شود. از این رو می توان انتظار داشت که با تقویت سرمایه اجتماعی، بهزیستی اجتماعی دانش آموزان (احساس یکپارچگی آنها با سایر دانش آموزان، پذیرش دیگران، پیوستگی با اجتماع و تمایل به مشارکت با مدرسه) نیز با انسجام، صمیمیت و اعتماد در مدرسه (مؤلفه های سرمایه اجتماعی) افزایش یابد. سرمایه اجتماعی سبب تسهیل کنش های اجتماعی می شود و دستیابی به اهداف معینی را امکان پذیر می کند. تقویت سرمایه اجتماعی موجب ایجاد و استحکام پیوندهای مرئی و نامرئی می شود و حس مشارکت و اعتماد جمعی را افزایش می دهد (جعفری مجد و زارعی متین، ۱۴۰۱) و به این ترتیب بهزیستی اجتماعی افراد تقویت می شود. در واقع در جو مدرسه ای مناسب، ارج نهادن به فکر و نظر دانش آموزان و بهره بردن از آنها برای دست یافتن به راه حل های اساسی و راهبردهای نو در مدرسه، سبب بهبود سرمایه اجتماعی دانش آموزان خواهد شد. لین^۱ (۱۹۹۴؛ به نقل از دهقانی و فرجی، ۱۳۹۶) اظهار می کند که در یک جو مطلوب، شبکه های ارتباطی مدیران، معلمان، والدین و کودکان سرمایه اجتماعی را در سطح مدرسه ایجاد می کنند که ابزاری برای ایجاد محیط های آموزشی همراه با تبادل هنجارهای اجتماعی و اطلاعات است. مصطفی زاده و صادقی (۱۳۹۳) بیان می کنند که در یک جو مطلوب آموزشی، افراد از طرق رسمی و غیررسمی (تشکلهای انجمنها)، دارای مهارتها و تواناییهایی از قبیل علمی، اجتماعی و انسانی می شوند که می توانند شبکه های اجتماعی وسیعی را تشکیل دهند. در واقع جو مطلوب آموزشی می تواند در بهبود سرمایه اجتماعی مؤثر باشد و منبعی برای تأمین اعتماد و افزایش روابط معلمان و دانش آموزان به شمار آید. سرمایه اجتماعی دانش آموزان نیز که نتیجه روابط مبتنی بر درک و اعتماد میان معلمان و دانش آموزان است، می تواند بر بهزیستی اجتماعی دانش آموزان اثر مثبت داشته باشد. با توجه به یافته های این مطالعه (اثر مثبت جو مدرسه بر بهزیستی اجتماعی دانش آموزان با نقش آفرینی سرمایه اجتماعی) به معلمان و مدیران مدارس توصیه می شود با فراهم آوردن محیطی که در آن رفتار روابط دانش آموزان و کادر مدرسه با یکدیگر صمیمی و محترمانه باشد، محیطی که در آن دانش آموزان از لحاظ جسمی، روانی و اجتماعی احساس امنیت کنند و محیطی که تأکید دارد بر پیشرفت علمی دانش آموزان و نقش حمایت گری معلم و کادر مدیریت مدرسه، جوی مطلوب را بر مدرسه حاکم کنند. همچنین پیشنهاد می شود که در زمینه تقویت سرمایه اجتماعی دانش آموزان، معلمان و مدیران مدارس با بهبود روابط اجتماعی و افزایش میزان اعتماد دانش آموزان به همدیگر و معلمان و کادر مدیریت، ضمن افزایش میزان شبکه های اجتماعی، زمینه برقراری تعامل بیشتر دانش آموزان با گروهها و شبکه های درون و برون مدرسه ای را فراهم

1. Lin

آورند و از این طریق به بهبود و توسعه سرمایه اجتماعی دانش‌آموزان یاری رسانند. برای تقویت اعتماد اجتماعی، معلمان و کادر مدیریت مدرسه می‌توانند با نشان دادن صداقت، خیرخواهی، نوع‌دوستی، شایستگی، همسانی گفتار و کردار، بصیرت، انصاف، وفاداری، پذیرا بودن، گذشت و فداکاری، اعتماد اجتماعی دانش‌آموزان را بهبود ببخشند. همچنین معلمان و مدیران مدرسه با تشویق دانش‌آموزان به شرکت در شبکه‌های اجتماعی و انجمن‌های علمی، فرهنگی و هنری و تیم‌های ورزشی، ضمن تقویت احساس تعلق جمعی آنان، می‌توانند موجبات افزایش اعتماد اجتماعی را در آنان فراهم کنند. از آنجا که این مطالعه روی دانش‌آموزان هنرستان‌های شهر هیرمند (استان سیستان و بلوچستان) انجام شده است، در تعمیم نتایج آن به سایر دانش‌آموزان باید احتیاط کرد. لذا انجام دادن چنین مطالعه‌ای در گروه‌های دیگر دانش‌آموزی پیشنهاد می‌شود.

▲ تعارض منافع ▲

تعارض منافع وجود ندارد.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از همه کسانی که در انجام این پژوهش به ما یاری رساندند، به‌ویژه دانش‌آموزان مورد مطالعه، تشکر و قدردانی می‌کنند.

- احمدی، امین‌ه و دانش‌ثانی، زهرا. (۱۳۹۰). تأثیر جوّ اجتماعی در شکل‌گیری ارتباطات دانش‌آموزان دوره متوسطه دبیرستان‌های منطقه ۱۵ شهر تهران. *نواوری‌های مدیریت آموزشی (اندیشه‌های تازه در علوم تربیتی)*، ۶(۲)، ۱۱-۲۸.
- احمدی، یعقوب و نمکی، آزاد. (۱۳۹۱). سرمایه اجتماعی و گونه‌دموکراتیک فرهنگ سیاسی (تحلیل ثانویه داده‌های پیمایش ارزشهای جهانی برای استان‌های ایران). *علوم اجتماعی*، ۱۹(۵۹)، ۲۴۱-۲۹۴.
- امامقلی‌وند، فاطمه؛ کدیور، پروین و شریفی، حسن‌پاشا. (۱۳۹۸). شاخص‌های روان‌سنجی پرسشنامه دوجبهی جوّ و هویت مدرسه (SCASIM-St). *اندازه‌گیری تربیتی*، ۹(۳۵)، ۱۰۷-۱۳۲.
- ترکی هرچگانی، خدیجه؛ چراغپور، مهدی؛ همتیان، شهناز و حامدی شهرکی، فائزه. (۱۳۹۳). رابطه بین اعتماد اجتماعی با احساس امنیت اجتماعی دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی شهرستان شهرکرد. *دانش انتظامی چهارمحال و بختیاری*، ۳(۸)، ۴۹-۶۴.
- جعفری‌مجد، بهنام و زارعی‌متین، حسن. (۱۴۰۱). طراحی الگوی سرمایه اجتماعی سازمانی در آموزش و پرورش (مورد پژوهش: اداره کل آموزش و پرورش استان لرستان). *مدیریت سرمایه اجتماعی*، ۹(۱)، ۷۷-۹۹.
- حسینی، مونس؛ محمودی، آرمین و مارذپور، علیرضا. (۱۳۹۸). نقش واسطه‌ای بهزیستی اجتماعی در ارتباط بین سلامت معنوی و صمیمیت زناشویی دانشجویان متأهل. *مطالعات ناتوانی*، ۹(۴۰)، ۱-۷.
- دهقانی، مرضیه و فرجی، محدثه. (۱۳۹۶). بررسی کاربست مؤلفه‌های سرمایه‌های اجتماعی در مدارس شهر تهران: مطالعه‌ای کیفی. *مدیریت مدرسه*، ۵(۲)، ۲۷۷-۲۹۷.
- رضایی، امید و نوغانی‌دخت‌بهمنی، محسن. (۱۳۹۶). بهزیستی اجتماعی دانشجویان و عوامل مؤثر بر آن. *علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد*، ۱۴(۲)، ۳۱-۵۶.
- سادات، سما؛ واحدی، شهرام؛ فتحی‌آذر، اسکندر و بدری‌گرگری، رحیم. (۱۳۹۹). اثربخشی مدل آموزش تربیت مثبت مدرسه‌محور بر سطوح درگیری تحصیلی دانش‌آموزان ابتدایی. *پژوهش‌های کاربردی روانشناختی*، ۱۱(۳)، ۱۹-۳۵.
- سهرابی، زهرا و قلمی، زهرا. (۱۳۹۸). رابطه بهزیستی هیجانی و اجتماعی با هدف‌گرایی تحصیلی دانش‌آموزان. *روانشناسی*، ۸(۷)، ۱۱۳-۱۱۸.
- شایگان، فریبا؛ امین‌صاری، نوذر و عباسی، زینب. (۱۳۹۴). سرمایه اجتماعی و احساس امنیت (مورد مطالعه: دانش‌آموزان دبیرستانی منطقه ۴ تهران). *برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، ۶(۲۳)، ۹۱-۱۲۲.
- سفاری‌نیا، مجید؛ آقاییوسفی، علیرضا؛ حسینیان، سیمین و مهمان‌نوازان، اشرف. (۱۳۹۶). اثربخشی روان‌درمانی آدلری بر اساس سبک زندگی، علاقه اجتماعی بر احساس کهنتری و بهزیستی اجتماعی زنان خیانت‌دیده. *پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی*، ۷(۲۶)، ۹۷-۱۱۸.
- فاتحی، ابوالقاسم و اخلاصی، ابراهیم. (۱۳۹۲). عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی (مورد مطالعه: دانش‌آموزان دختر پیش‌دانشگاهی شهر شیراز). *برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، ۴(۱۴)، ۱۴۸-۱۸۵.
- قادری، مهدی؛ توکلی، خالد و احمدی، بهزاد. (۱۳۹۷). ترجمه و اعتباریابی پرسشنامه سرمایه اجتماعی برای دانش‌آموزان نوجوان (SCQ-AS). *علوم اجتماعی*، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۵(۱)، ۵۱-۷۸.
- متوسلی، محمود؛ طیب‌نیا، علی و حسینی، محسن. (۱۳۹۰). سرمایه اجتماعی از دید رویکرد منفی فوکویاما در ایران. *فرآیند مدیریت و توسعه*، ۲۴(۱)، ۵-۲۴.
- مصطفی‌زاده، معصومه و صادقی، محمدرضا. (۱۳۹۳). طراحی مدل توسعه سرمایه اجتماعی در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی. *مدیریت سرمایه اجتماعی*، ۱(۲)، ۱۶۱-۱۸۲.
- مطلبی، منیژه؛ حیدرآبادی، ابوالقاسم؛ رحمانی فیروزجاه، علی و عباسی اسفجیر، علی اصغر. (۱۳۹۹). بررسی جامعه‌شناختی رابطه بین سرمایه اجتماعی و سلامت اجتماعی (مطالعه موردی دانش‌آموزان منطقه پنج تهران). *مطالعات جامعه‌شناسی*، ۱۳(۴۷)، ۵۹-۷۰.

میکائیلی منیع، فرزانه؛ مهنا، سعید و عیسی‌زادگان، علی. (۱۳۹۳). پیش‌بینی‌کننده‌های شناختی - اجتماعی رضایت از مدرسه در دانش‌آموزان دبیرستانی: آزمون یک مدل علی. *نوآوری‌های آموزشی*، ۱۳(۴)، ۲۹-۷.

همتی‌راد، فرزانه؛ کشاورز، امراله و مومنی، حسن. (۱۳۹۷). رابطه سرمایه اجتماعی با سلامت اجتماعی در دانش‌آموزان متوسطه دوم. *پژوهشنامه مددکاری اجتماعی*، ۷(۲)، ۷-۱۴.

یحیی‌زاده، حسین و عربگری، زلیخا. (۱۳۹۴). رابطه آموزش مهارت‌های اجتماعی و سلامت اجتماعی دانش‌آموزان دختر مقطع اول دبیرستان منطقه ۱۹ تهران. *پژوهشنامه مددکاری اجتماعی*، ۲(۴)، ۱۳۰-۱۶۶.

- Altinay, L., Song, H., Madanoglu, M., & Wang, X. L. (2019). The influence of customer-to-customer interactions on elderly consumers' satisfaction and social well-being. *International Journal of Hospitality Management*, 78, 223-233.
- Beaudoin, H., & Roberge, G. (2015). Student perceptions of school climate and lived bullying behaviours. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 174, 321-330.
- Bye, L.-a., Muller, F., & Oprescu, F. (2020). The impact of social capital on student wellbeing and university life satisfaction: A semester-long repeated measures study. *Higher Education Research & Development*, 39(5), 898-912.
- Cockerham, C. W. (Ed.). (2013). *Medical sociology on the move: New direction in theory*. Springer.
- Dogan, T. (2010). The effects of psychodrama on young adults' attachment styles. *The Arts in Psychotherapy*, 37(2), 112-119.
- Ergün, B., Uzunboylu, H., & Altinay, Z. (2018). An investigation of high school students' social capital development within organizational climate. *Quality and Quantity: International Journal of Methodology*, 52(1), 105-113.
- Finn, J. D., & Rock, D. A. (1997). Academic success among students at risk for school failure. *Journal of Applied Psychology*, 82(2), 221-234.
- Keyes, C. L. M. (1998). Social well-being. *Social Psychology Quarterly*, 61(2), 121-140.
- Keyes, C. L. M., & Lopez, S. J. (2002). Toward a science of mental health: Positive directions in diagnosis and interventions. In C. R. Snyder, & S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology* (pp. 45-59). Oxford University Press.
- Keyes C. L. M., & Shapiro, A. D. (2004). Social well-being in United States: A descriptive epidemiology. In O. G. Brim, C.D. Ryff, & R. C. Kessler (Eds.). *How healthy are we? National study of well-being at midlife* (pp. 350-372). The University of Chicago Press.
- Lee, E., Reynolds, K. J., Subasic, E., Bromhead, D., Lin, H., Marinov, V., & Smithson, M. (2017). Development of a dual school climate and school identification measure—student (SCASIM-St). *Contemporary Educational Psychology*, 49, 91-106.
- Leurent, B., Dodd, M., Allen, E., Viner, R., Scott, S., & Bonell, C. (2021). Is positive school climate associated with better adolescent mental health? Longitudinal study of young people in England. *SSM. Mental Health*, 1, 100033.
- Lombardi, E., Traficante, D., Bettoni, R., Offredi, I., Giorgetti, M., & Vernice, M. (2019). The impact of school climate on well-being experience and school engagement: A study with high-school students. *Frontiers in Psychology*, 10, 2482.
- Lundberg, E., & Abdelzadeh, A. (2019). The role of school climate in explaining changes in social trust over time. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 63(5), 712-724.
- Maxwell, S., Reynolds, K. J., Lee, E., Subasic, E., & Bromhead, D. (2017). The impact of school climate and school identification on academic achievement: Multilevel modeling with student and teacher data. *Frontiers in Psychology*, 8, Article 2069.

- Mitchel, M. M., & Bradshaw, C. P. (2013). Examining classroom influences on student perception of school climate: The role of classroom management and exclusionary discipline strategies. *Journal of School Psychology, 51*(5), 599-610.
- Morton, K. L., Atkin, A. J., Corder, K., Suhrcke, M., & van Sluijs, E. M. (2016). The school environment and adolescent physical activity and sedentary behavior: A mixed-studies systematic review. *Obesity Reviews, 17*(2), 142-158.
- Paiva, P. C. P., Paiva, H. N. D., Oliveira Filho, P. M. D., Lamounier, J. A., Ferreira, E. F. E., Ferreira, R. C., ... Zarzar, P. M. (2014). Development and validation of a social capital questionnaire for adolescent students (SCQ-AS). *PLoS ONE, 9*(8), e103785.
- Ruus, V. R., Veisson, M., Leino, M., Ots, L., Pallas, L., Sarv, E.-S., & Veisson, A. (2007). Students' well-being, coping, academic success, and school climate. *Social Behavior and Personality: An International Journal, 35*(7), 919-936.
- Thapa, A., Cohen, J., Guffey, S., & Higgins-D'Alessandro, A. (2013). A review of school climate research. *Review of Educational Research, 83*(3), 357-385.
- Tuominen, M., & Haanpää, L. (2022). Young people's well-being and the association with social capital, i.e. social networks, trust and reciprocity. *Social Indicators Research, 159*(2), 617-645.
- Yamaguchi, A. (2013). Influences of social capital on health and well-being from qualitative approach. *Global Journal of Health Science, 5*(5), 153-161.

The Effect of School Climate on Students' Social Well-Being with the Mediating Role of Social Capital*

■ M. Poudineh Agha'ee¹ ■ N. Nastiza'ee, Ph.D.²

Abstract

The purpose of this study was to investigate the effect of school climate on students' social well-being with the mediating role of social capital. The research method was descriptive-correlational based on structural equation modeling. The statistical population of the study was comprised of all vocational high school students in Hirmand city (Sistan and Baluchestan Province) in 2021-2022 academic year (N= 622). A number of 238 students were selected through random stratified sampling method (by gender) and were given the Social Capital Questionnaire for Adolescent Students (Paiva et al., 2014), School Climate Measure-Student (Lee et al., 2017) and Well-being Social Inventory (Keyes, 1998). The Kolmogorov-Smirnov test, Pearson correlation coefficient and structural equation modeling were used to analyze the data using SPSS and SmartPLS software. Correlation coefficient results showed a positive, significant relationship between school climate, social well-being and students' social capital. The results of structural equation modeling demonstrated that the direct effect of school climate on students' social well-being was positive and significant. Moreover, the indirect impact of school climate on students' social well-being through the mediation of social capital was positive and significant. Hence, it can be concluded that improving the school climate not only directly boosts students' social well-being but also enhances their social well-being by increasing students' social capital.

Keywords: school climate, social well-being, social capital, students

Date received: April 26, 2022

Date accepted: Nov. 9, 2022

*This article is derived from the first author's Master's Thesis.

1. M.A. in Educational Administration, Faculty of Education and Psychology, University of Sistan and Baluchestan, Iran.
E-mail: mohammad.p.a00145@gmail.com
2. **Corresponding Author:** Associate Professor of Education, Faculty of Education and Psychology, University of Sistan and Baluchestan, Iran.
E-mail: n_nastie1354@ped.usb.ac.ir